
V Česku chybí granty pro studenty

V Česku chybí granty pro studenty

LIDOVÉ NOVINY

28.2.2012 Lidové noviny Strana 19 Akademie, autor: EVA HNÍKOVÁ
ROZHOVOR Koncept, kdy je student do 26 let dítě závislé na rodičích, se podle ekonoma Daniela Münicha přežil

Proč potřebujeme stále více vysokoškoláků? Lidé působící v určitém oboru se ho snaží uzavřít konkurenci nově příchozích a tlačí na zvyšování kvalifikace, popisuje jeden z důvodů Daniel Münich z CERGE-EI (Centrum pro ekonomický výzkum a doktorské studium). V rozhovoru LN také upozorňuje, že za pět či deset let může mít Česko velký problém s nadbytkem vysokoškoláků.

* LN Uvádí se, že na vysoké školy nyní v České republice odchází více než polovina populačního ročníku. Je to moc, nebo málo?

Ve skutečnosti je to trochu jinak. Na vysoké školy se zapisuje asi 40 procent devatenáctiletých. Kromě těchto čerstvých maturantů se na školy zapisují i lidé, kteří už pracovali a nyní se rozhodli studovat. Další studovali jiný obor a chtějí změnu nebo začínají studovat druhou školu. Musíme také brát v úvahu, že velká část studentů školu nedokončuje úspěšně, na některých fakultách je to až polovina.

* LN Jak lze tedy množství vysokoškoláků měřit?

Evropská unie ve svých cílech měří otevřenost systému podílem vysokoškolsky vzdělané populace ve věkové skupině 30 až 35 let. V té době už má většina lidí studium ukončené, i pokud studium prodlužovali nebo přerušovali. Mezi dnešními třicátníky a pětatřicátníky je asi 30 procent vysokoškoláků. Z projekcí nyní již zrušeného Ústavu pro informace ve vzdělávání vyplývá, že v současné generaci devatenáctiletých to za 10 až 15 let může být 50 až 55 procent.

* LN Vraťme se k původní otázce. Je to hodně, nebo málo?

Když se podíváme na vyspělé západoevropské země, se kterými bychom se měli srovnávat (Nizozemsko, Británie, skandinávské země apod.), tak zjistíme, že je to tak akorát. Problém ale je, že naprostá většina studentů, téměř 80 procent, jde buď přímo do magisterského studia, anebo do navazujícího magisterského studia. Před dvaceti lety, když jsem studoval já, se sice chodilo téměř výhradně na pěti- až šestileté magisterské programy, jenže na vysokou školu mířilo pouze 15 procent lidí z populačního ročníku. To odpovídalo i rozložení studijních dispozic a intelektu v populaci. Dneska zkouší jít na vysokou školu skoro každý maturant. Většina sice začíná bakalářskými programy, ty jsou ale často postavené jako příprava na magisterské studium a svým obsahem bez navazujícího magisterského studia bývají v praxi k ničemu. Bakaláře často čeká náročná teoretická výuka, která nemá s praxí nic moc společného.

* LN K čemu to vede?

Školy snižují standardy náročnosti, protože potřebují nabrat studenty, aby dostaly od státu peníze. Nebo studenty naberou a dříve nebo později je vyhodí, jelikož ti nejsou schopni splnit jejich nároky. Obrovská masa studentů jdoucí

do magistra vede také k tomu, že je u nás dlouhá doba průměrného studia na vysoké škole. Magistr standardně trvá pět let, mnozí studenti si přidají ještě rok nebo více, řada z nich studium nedokončí a začne studovat jinde. Když se uvažuje o nákladnosti vysokých škol, mluví se vždy o normativech, tedy o výdajích na studenta za rok. Ale měly by se také sledovat výdaje za jedno celé dokončené studium, což zohledňuje právě tu příliš dlouhou dobu studia u nás.

* LN Jak dlouho se v průměru v Česku vysoká škola studuje?

Nikdo to u nás pořádně nesleduje. Ministerstvo se o to buď moc nezajímá, nebo přinejmenším taková zjištění nezveřejňuje. A přitom je průměrná doba studia velice důležitá. Když totiž peníze určené na vysoké školství utratíte za dlouhá studia, pak samozřejmě nemůžete dát dost vysoký normativ třeba na kvalitní bakalářské studium.

* LN Jaká část vysokoškoláků by podle vás měla končit s titulem bakalář?

Asi padesát procent. Je ale potřeba, aby se stávající bakalářské programy změnila, aby byly víc orientované na praxi. Nedá se to udělat ze dne na den, vysoké školy jsou jako parník, na přechod potřebujete pět, možná osm let.

* LN Nyní už bakalářský titul potřebuje třeba zdravotní sestra či učitelka v mateřské školce, není to přehnané? Vždyť dříve stačila maturita. Nenarůstají zbytečně náklady na vzdělání a neoddaluje se uměle doba, kdy člověk začne pracovat a odvádět daně?

Není vůbec jednoduché říci, u kterých profesí je potřeba zvýšit kvalifikační nároky z maturity na bakaláře. V Česku bylo, a myslím stále ještě je, velmi kvalitní střední školství. Náplň řady oborů částečně odpovídá tomu, co se na Západě učí bakaláři. Já jsem například šel na ČVUT z elektrotechnické průmyslovky a v praktických elektrotechnických předmětech jsem měl lepší znalosti, než mi později dala vysoká škola. Druhá věc je, že existuje přirozený tlak zájmových skupin na zvyšování profesních nároků. Lidé, kteří už v oboru jsou, se snaží profesi uzavřít konkurenci nově přichozích. Anetýká se to jen vyžadování bakaláře místo maturity, ale často jde i o různé certifikace a atestace. Moc se nesleduje a nekontroluje, co je doopravdy potřeba, a zájmové skupiny bývají velice úspěšné v navyšování kvalifikačních požadavků. Amohou z tohomít i finanční prospěch, jelikož za vzdělávací kurzy se platí a bez nich se v oboru neprosadíte. Často navíc potřebujete drahé kurzy opakovaně. Rád bych ale upozornil, že vzdělání není jen otázkou práce a výdělku, je to i životní hodnota - dává člověku širší rozhled v chápání světa, společenský status, kontakty s lidmi. A bakalářské studium je jedna z možností, jak se této hodnoty dobat. Můžete si samozřejmě doma číst noviny a vzdělávat se samostudiem, ale na vysoké škole budete přímo komunikovat s odborníky, na konci dostanete diplom, který se mnohde vyžaduje, budete si moci před jméno napsat titul. Poptávka po vyšším vzdělání roste, protože se stará společnost fyzického kapitálu ve smyslu strojů, železa a betonu stává světem intelektu a informací.

* LN Počet vysokoškoláků u nás v poslední době prudce narůstá. Nenechali jsme se k navyšování počtu studentů vysokých škol zbytečně dotlačit Evropskou unií?

Neřekl bych, že jsme se nechali dotlačit. My jsme prachobyčejně neřízeně otevřeli vysoké školy, hlavně magisterská studia všem. Dosavadní vlády vyšly vstříc tlaku zájemců o studium a zpočátku na to měly i peníze. O struktuře studia se moc nepřemýšlelo. Nyní vysoké školy připomínají příliš nafouknutý balon, který potřebujeme zatlačit zpátky do batohu. A to není jednoduché.

* LN Některé země, například Španělsko či Irsko, už mají vysokoškoláků moc. Ti pak nastupují na středoškolské pozice a středoškoláci zase na pozice pro lidi bez vzdělání, celý systém je pokřivený. Hrozí podobný vývoj i u nás?

Takové nebezpečí určitě existuje. Když otevřete vzdělávací systém a vzdělání je úplně zadarmo, lidé necítí tak velkou odpovědnost a za to, co studují, jak a jak dlouho. Pokud navíc nastolíte ve společnosti diplomovou máni, kdy veřejná správa funguje více méně čistě podle hesla „máš diplom, kvalita znalostí mě nezajímá“, může se to stát. Ostatně když vysoké školy rozdávají diplomy a nezaručují kvalitu, nelze se divit, že vysokoškoláci nastupují na pozice určené středoškolákům, nic jiného intelektuálně nezvládnou. Takže nebezpečí to je a je to navíc drahé. Stát platí vzdělání lidem, kteří společnosti nic nepřinášejí. Navíc nevydělávají v době studia, kdy by vydělávat mohli. Říká se tomu nebezpečí převzdělanosti a Česko by si na to mělo dát pozor.

* LN Jak převzdělanosti zabránit?

Je potřeba začít reálně hodnotit kvalitu vysokých škol. Mělo by se tomu věnovat ministerstvo školství, jenže to toho zatím moc nedělá. Dokládá to ostatně porovnání kvality fakult a vysokých škol otiskované v Lidových novinách (speciální příloha Akademie 17. 2. 2012), které z vlastní vůle připravilo Středisko vzdělávací politiky. Protože chybí oficiální hodnocení kvality, jsme v situaci, kdy na ní moc nezáleží. Vysoké školy cítí, že je v podstatě jedno, jak učí. Zájemci o studium pořádně nevědí, do čeho jdou. Vzdělání je jako zboží či služba, které nemůžete posoudit, dokud ho skutečně nemáte. Takže i v Česku můžeme mít za pět či deset let příliš velký počet lidí s diplomem, kteří si ovšem neškrtnou v pozicích pro ně určených.

* LN Zabrzdí to chystaný zákon o vysokých školách?

Nevím. Odpovím cimrmanovským „možná ano, ale možná také ne“.

* LN Záleží na tom, jaká bude konečná verze zákona?

Určitě. Ale pomohlo by také, kdyby měl návrh věcného záměru zákona bohatší sekci podrobných odůvodnění - proč se co dělá, jaké jsou současné problémy a podobně. To tam není dostatečně popsáno. Jelikož si každý popsané záměry vysvětluje jinak, jsou nyníjší diskuse horečné a zmatené. Reprezentace vysokých škol a studenti za tím často vidí spiknutí. Já ne, ale způsob předložení záměru zákona k tomuhle podezření vybízí.

* LN Hodně se diskutuje také o zavedení školného. Jste pro?

Podle mého názoru to není prioritou. Udělal jsem si seznam změn, které by se měly v českém vysokém školství udělat, a zavedení školného skončilo na pátém místě.

* LN Co je na předních příčkách?

Na prvním místě bych dal kvalitní systém finanční pomoci studentům, následovalo by financování vysokých škol. Jde o to, jak ho upravit, aby se podpořilo snižování počtu magistrů a mnohem více zohledňovala kvalita. Na třetí příčku patří právě kvalita. Dnes nemáme informace ani o kvalitě výzkumu na vysokých školách, natož o kvalitě výuky. A bez těchto informací není možné vysoké školy dobře řídit. Na čtvrtou pozici bych dal zmíněné řízení vysokých škol.

* LN Za nejdůležitější považujete systém finanční pomoci studentům. Jste spokojen s jeho navrhovanou podobou?

Nelíbí se mi. Je to nepřehledné, nejasné a zmatené. V Česku je potřeba zavést systém nepodmíněných a sociálně podmíněných grantů, tedy nevratnou finanční pomoc. Návrh zůstává u nepřímé pomoci přes rodiče.

* LN Jak to myslíte?

Nyní systém podpory studentů funguje tak, že nevratnou finanční pomoc získávají rodiče ve formě daňových úlev. Závisí jen na nich, zda budou dětem přispívat na studium. Jde i o to, jestli to vůbec zvládnou, když mají třeba více dětí a další závazky. Pokud rodiče nevydělávají, je otázka, zda jim takhle forma podpory pomáhá. Administrativa stipendií pro sociálně slabé studenty je dnes navale na univerzity. Ty mají rozhodovat, komu udělí stipendium ze sociálních důvodů, ačkoliv všechny potřebné informace o finanční situaci rodiny mají sociálky. Takový systém je podle mě špatný a nefunkční.

* LN Co tedy navrhuje?

Peníze by měly jít přímo studentům ve formě nepodmíněných grantů. Byly by určeny pro každého, kdo poprvé studuje akreditovaný program po standardní dobu. Navíc by měla existovat dodatečná stipendia pro studenty v sociálně nevýhodné situaci, včetně například studentů rodičů. To by měly doplňovat studentské půjčky s rozumnými úroky a bezrizikovými splátkami. Splácely by se, pokud by absolvent dosahoval dostatečného výdělku. Dříve šli mladí studovat zpravidla hned po maturitě, tedy v 18 letech, nebo už vůbec. Dnes na vysoké školy nastupují v 19 a často i mnohem později. Do 26 let je ale student podle platné legislativy považován za závislé dítě, což je absurdní situace. Měla by se přehodnotit zastaralá hranice 26 let, protože lidé na školy nastupují i později. I vazbu na rodiče je potřeba opustit. Věcný záměr zákona o finanční pomoci studentům ale v tom druhém starý koncept neopouští.

Profil

DANIEL MÜNICH (* 1965) Vystudoval ČVUT, absolvoval dva roky stáží na prestižních univerzitách v USA a v roce 1998 získal doktorát v oboru ekonomie na Univerzitě Karlově. Akademicky působí v doktorském programu CERGE-EI, společném pracovišti Akademie věd ČR a Univerzity Karlovy, kde se dlouhodobě zabývá problematikou ekonomie trhu práce, školství a výzkumu. Je členem Národní ekonomické rady vlády. Působil jako expert Mezinárodního měnového fondu, OECD či Světové banky.